

Mens en Wereld

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND 9e Jaargang no. 4 — 20 Februari 1954

'T ZIJN MAAR SAMARITANEN

De komende weken kunnen beslissend zijn voor de ontwikkeling der humanistische geestelijke verzorging van alle buiten-kerkelijken, die haar behoeven en er om vragen. Zij kunnen tevens bepalend zijn voor de mate van eerbied, die de leden der humanistische organisaties — en met hen talloze andere buiten-kerkelijken en godsdienstigen — hebben voor de parlementaire democratie in ons land. Hoe groot de verontrusting is over de politieke ontwikkeling tijdens de laatste maanden is ondubbelzinnig tot uiting gekomen in de drie demonstratieve vergaderingen, die het Humanistisch Verbond en het Humanistisch Thuisfront vorige week hebben gehouden in 's-Gravenhage, Hengelo en Groningen. Daar hebben 3400 mensen met bevreemding en verontwaardiging vernomen — van humanistische en godsdienstige sprekers — met welke zonderlinge spitsvondigheden de confessionele partijen alle humanistische geestelijke arbeid bestrijden.

Het is wel een uitermate vreemde positie, die het overgrote deel der rooms-katholieken en protestants-christelijken de humanisten heeft opgedrongen: een *strijd*-positie. Zeker, het is bekend, dat het bestaan van organisaties van buiten-kerkelijken, een scherpe steen des aanstoots is in kerkelijke kringen. Het is voor ons niet verborgen gebleven, dat vooral in bepaalde delen der rooms-katholieke pers een laaghartige hetze wordt gevoerd tegen alles, wat zich humanistisch durft te noemen. Wij weten al enkele jaren, dat de Nederlandse verdraagzaamheid niet meer best floreert.

Wij weten nog méér: dat het voor vele christenen onoverkomelijke bezwaren oplevert de humanistische principes op één vlak te stellen met hun godsdienstige overtuiging, en wij begrijpen dit volkomen. Wij hebben ook nooit, van welke chris-

ten ook, verlangd of geëist dat hij dit zal doen, en wij zullen het ook nimmer van hem verlangen. Wel menen wij, dat onze levensovertuiging even „achtbaar” — om dit ietwat vreemde woord, dat de laatste tijd in dit verband hoogtij viert, maar te gebruiken — en gelijkw aardig is zeker bij de geestelijke dienst aan hen, die op een of andere wijze met het leven in conflict zijn geraakt en alléén geen uitweg meer zien. De feiten — het succes vooral van het geestelijke verzorgingswerk in de arbeiderskampen — hebben ons gelijk gegeven. De drijfveer van alle felle acties tegen die arbeid is juist dit succes!

Dat er een groep Nederlanders is, die de mens ziet als schepper van en deelgenoot in geestelijke waarden, dit is nog daaraan toe. Dat humanisten de rede in hun vaandel voeren is voor bepaalde rooms-katholieken geen aanleiding tot alarm, omdat zij daarin enige verwantschap bespeuren. Dat die humanisten persoonlijke vrijheid, sociale gerechtigheid en culturele verantwoordelijkheid aanvaarden, ook sommige groepen protestanten zien daarin niets bijzonders; deze zaken hebben ook zij verpakt bij hun geestelijke bagage. Dat humanisten een Verbond stichten om „onder elkaar” over hun principes te praten, soit!

Maar het aanstootgevende van die lieden is, dat zij menen ook in geestelijk en cultureel, paedagogisch en sociaal opzicht leiding te kunnen geven aan het buitenkerkelijke deel van het Nederlandse volk, en het ook doen! En er successen mee boeken, steeds grotere volksgroepen bereiken. Dit nemen confessionele politici niet langer. In deze houding vindt de roemruchte motie-Stokman haar kunstmatig bemeste voedingsbodem.

Deze motie nu heeft onze humanistische organisaties in een strijdpositie gedrongen, een positie waarin wij ons

niet behaaglijk voelen. Want het is niet onze eerste taak te strijden naar buiten. Wij hebben wezenlijk wel belangrijker werk te doen in deze wereld, die een geestelijke nood toont welke ons door zijn beangstigende vormen „vaak niet doet slapen”. En in plaats dat deze verontrusting zich meedeelt aan rooms-katholieken en protestants-christelijken, weten dezen niet beter te doen dan tegen dit „vreedzaam Humanistisch Verbond” (de r.k. dr J. M. Kramer) en de verwante organisaties met gevelde, doch botte lans op te trekken.

Nu dan: men heeft ons „deze heilloze strijd” (dr Van Praag) opgedrongen en vorige week kunnen aanschouwen, dat wij hem ondanks alles niet schuwen. Uitermate verheugend daarbij was het te ervaren, dat er vele kerkelijken zijn die zich aan onze zijde hebben geschaard, die zich met klemmende argumenten keren tegen het fatale streven hunner geloofsgenoten. Nu ligt het aan onze rooms-katholieke en protestants-christelijke opposenten of de in zekere zin verbitterde veronderstelling van dr Van Praag tot waarheid wordt gemaakt:

„Het zou mij niet verwonderen als men in bepaalde christelijke kring nog eens over humanisten zou zeggen: „Foei, het zijn maar Samaritanen”.

En toch ... zouden wij ons dan niet in slecht gezelschap weten!

J. v. S.

Op volgende pagina's:

2. *ge-PERS*-te berichten; driekwatrijnen van Omar Khayyam;
3. *Practisch humanisme*: „Iets voor ons?”;
4. en 5. *Alle demonstraties zijn voortreffelijk geslaagd*;
6. *Het ontstaan van de mens* (4);
7. „IK denk er ZO over”: dr Huygens over „Rationalisme en religie”;
8. *Vacantie-plannen*.

ge-PERS-te berichten

DR C. P. GUNNING, de oud-rector van het Amsterdams Lyceum, heeft zich op een bijeenkomst van „Kerk en Vrede” in de Vrije Gemeente te Amsterdam fel gekeerd tegen de propaganda, die het leger maakt op de Nederlandse scholen ter werving van beroepsofficieren. Ds Buskes vroeg zich af waarom de kerken bleven zwijgen nu de geest van ons volk en van onze jeugd zo in gevaar is. „Dat komt doordat bijna alle kerken desnoods een oorlog aanvaarden” zei hij. („Haags Dagblad” 21-1)

„De propaganda, die het leger maakt op Nederlandse scholen, gaat zonder voorkennis en zonder toestemming van de ouders. Dat is een schande. Als het Humanistische Thuisfront bijeenkomsten belegt voor militairen, moeten deze militairen eerst toestemming hebben van hun ouders. Dit is meten met twee maten.” (H. R. Saager in „Het Vrije Volk” Amsterdam 26-1)

A. WOUTERS in „Treingesprek over Humanisme” („Tubantia”, „Nieuwsblad voor het Zuiden”, „Twentsche Courant” 30-1 en „Helmondse Courant” 8-II): „Uw leer heeft christelijke goederen aan boord en vervoert die onder valse vlag. U verkoopt zaken, waarvan het christendom het octrooi heeft. Uw humanisme is een mannequin, die voor haar bewonderaars paradeert met kostbare jurken en bontmantels van christelijke makelij.”

Wij betwijfelen het of de menselijke deugden werkelijk van christelijke oorsprong zijn; zij werden reeds beoefend vóór de geboorte van Christus en in culturen die niets te maken hadden met het christendom. Pater Wouters diende trouwens te weten dat in het katholicisme het bestaan van een natuurlijke moraal wordt erkend.

DE ONWETENDHEID weet zich helaas steeds te hullen in de gezagsmantel” aldus Fr. v. Cauwelaert, A'dam 1913. Uit „In Vrijheid Herboren”, door Rogier en De Rooy, p. 553 (verschenen naar aanleiding van „100 jaar kromstaf”)

„Er is een belangrijk aantal katholieke, die zorg hebben voor de katholieke eenheid, maar zij bedanken er terecht voor bij de eerste de beste uiting van die bezorgdheid door een of andere „georganiseerde” in hun nekvel gegrepen te worden, omdat ze niet georganiseerd katholiek denken”

(Pater N. V e n d r i k in „Te Elfder Ure” Dec. 1953)

„Onze apostolische taak, onze apostolische zending is in de eerste plaats positief gericht en niet negatief. Christus heeft gepredikt: „Gaaf en onderwijst alle volkeren” en niet: „Gaaf en bestrijdt mijn tegenstanders” (wie dat dan ook zijn).” (Mr Th. A. M. v a n L i e r „De humanistische

verzorging in de arbeiderskampen” in „De Katholiek in de P. v. d. A.” Januari 1954)

ALS KIND reeds leren we het moeilijke spel met de drie balletjes van hemel, hel en aarde. En hoe ouder je wordt hoe meer balletjes, hoe moeilijker het spel. Het balletje van het vagevuur komt er bij, van de versterving, van het voorgeborchte waar de ongedoopte kindertjes misschien wel terecht komen. Ook het balletje van de vrije wil, maar dat gaat niet meer op alle speelplaatsen op, evenmin als dat van de onfeilbaarheid van onze paus. Bij humanisten bijv. is het spel heel anders.” („De Nieuwe Dag”, 29-1)

„De Maasbode” 27-1 is het niet eens met de uitdaging van prof. R o m m e aan de P. v. d. A. om „kleur te bekennen”: „Maar het is in elk geval zeker, dat een levensbeschouwelijke consolidatie in de P. v. d. A. voor ons land de grootste ramp zou zijn welke momenteel binnen onze verhoudingen denkbaar is, indien deze consolidatie er op zou neerkomen, dat — los van een aantal christenen in de P. v. d. A. — heel de rest zich in het moderne humanisme zou verenigen, en als de politieke macht dezer partij zich in dienst van zulke afgrijpselijke consolidatie zou stellen. Laat haar dan maar liever enige zetels winnen met valse pretenties.”

IN Nederland is 17 pct onkerkelijk, voor Friesland is dit percentage 42. Van de fabriekarbeiders zijn in Het Bildt 58, pct onkerkelijk, in Heerenveen 56 pct, in Leeuwarden 50 pct, in Zaandam 46 pct en in Groningen 42,9 pct. Van de landarbeiders zijn in Nederland 8,9 pct onkerkelijk, in Friesland 20 pct.” aldus pater drs W. G o d d i j n O.F.M. in een lezing over „De stand der kerken in Friesland” („Leeuwarder Courant”, 15-1)

„DE BEVREEMDING”

verzen van

Anthonie Donker

Het is wel waar dat de grote beloften die de jonge dichter Anthonie Donker wekte met zijn eerste bundels niet ingelost zijn. Het werk is vaag en soms slap geweest en de virtuoze kant heerste over het creatieve. Het waren gedichten die men las, glimlachend over de lenige versvormen, bewonderend de fraaie beelden, getroffen soms door een diepzinnige gedachte maar zij bleven de lezer niet bij en zij waren te gevoelig om in de geest gegrift te worden.

Zijn laatste bundel echter — „De Bevreemding”, uitgave: Van Loophum Slaterus — f 6,90 — waarin ervaringen van de oorlogsjaren gekristalliseerd werden en waarin de dichter zich, eenzaam en diep borend, rekenschap geeft van de werkelijke waarden, is een rehabilitatie. Zonder één concessie te doen aan de experimentelen, zonder te graven in zijn onderbewustzijn schreef Donker gedichten die bijna een openbaring zijn van zuiverheid, eerlijkheid en directheid. Er is iets te beluisteren van Bloem's treffende woordkeus, iets van Nijhoff's diepzinnigheid, iets van Van Vriesland's eindeloze melancholie, zonder dat de oorspronkelijkheid in twijfel mag worden getrokken. Voor allen die zich niet schamen dat zij in de literatuur de schone vorm en de ontroering zoeken, is deze bundel een kostbaar bezit.

B.

*De pottenbakker die de klei hanteert
heeft met zijn werk mij deze les geleerd:
Des beedlaars voeten en des konings hoofd
zijn tot dit week en kneedbaar leem verkeerd.*

* * *

*In deze vorm zijn lijf en ziel besloten;
veel slakken werden in de spijs gestoten.
En daarom kan ik ook niet beter klinken
dan zoals 'k uit de degel werd gegoten.*

* * *

*Daar twisten om geloof en richting velen
en trachten „waar” en „vals” slim te verdelen,
totdat hen in het duister van hun dom bedrijf
de dronk geworden die hun verstikt de kelen.*

OMAR KHAYYAM.

(Naar C. H. Rempis vertaald
door J. A. Vooren).

Practisch humanisme: „IETS VOOR ONS?”

JA, daar heeft Schonk hier over spraken, 't was buitengewoon aardig," antwoordt een gemeenschaps-secretaris op een vraag, of hij iets van het praktische humanisme kent.

„Weet U, dat het Verbond er een aparte commissie voor heeft?”

Het gezicht van de secretaris krijgt een twijfelachtig bevestigende uitdrukking. Natuurlijk, het Verbond heeft ontelbare commissies voor dit en dat, dus zeker hiervoor; hij is te beleefd om iemand, die dit kennelijk zó ter harte gaat, te laten merken dat hem dié bepaalde commissie maar schemerig voor de geest staat.

Als ook de voorzitter zich in het gesprek mengt blijkt dat hij de taak van het praktische humanisme nog minder doorziet dan de secretaris. Practisch werk, d.w.z. hulp aan de mens in moeilijkheden, ziet hij als de typische opgave voor „Humanitas”. „Het Verbond heeft zijn eigen functie, in de eerste plaats liggend op het gebied der geestelijke bezinning en verdieping. Natuurlijk luister je met belangstelling naar de ervaringen van iemand als Schonk, die een prachtig stuk werk heeft opgebouwd. Maar dat is toch te speciaal om nu iets voor ons te kunnen betekenen,” zegt hij.

IS dat juist? Welke plaats gaat dit praktische humanisme innemen in ons Verbond? Wat houdt het in, hoe straalt het uit? Wie zijn de dragers er van en wat wordt er van hen gevraagd? En vooral: op welke wijze werkt het mee aan de kernvorming, welke het moderne humanisme in buitenkerkelijk Nederland beoogt?

In de eerste jaren was de taak van dit moderne humanisme in de eerste plaats bewustwording en bezinning, vormgeving in allerlei bijeenkomsten, in (radio)lezingen en artikelen, in commissiewerk en congressen. Maar naarmate de organisatie groeide en haar taak zich scherper aftekende werd één ding duidelijk: wil men als bewuste humanisten iets betekenen in de niet-kerkelijke sector van ons volk, dan zal men de mens nog op een andere wijze moeten benaderen dan via bijeenkomsten, lezingen en geschriften.

Dan zal er moeten ontstaan een contact tussen mensen, waardoor het humanisme iets gaat betekenen als levensleer, waardoor de humanisten met elkaar een gemeenschap gaan vormen, die méér is dan de som der leden. Deze gemeenschap moet een open verhouding scheppen met die vele mensen om haar heen, die hun eenzaamheid ervaren als levensmoeilijkheden hen treffen. Die, door welke reden dan ook, langzamerhand iedere binding hebben verloren, in zekere zin ontworteld zijn.

Dit betekent niet, dat zij geen zelfstandige leden van de maatschappij kunnen zijn, die voor hun taak staan en hun

vraag men aan
D. HEROMA-MEILINK
en zij antwoordt:
„JA!”

eigen leven leven. Het betekent wel, dat zij zich in de „laagtepunten” van hun leven plotseling zeer alleen weten, omdat er geen gemeenschap is waar zij „van nature” bijhoren, die in moeilijke perioden hulp verleent, in ieder geval belangstelling en medeleven toont.

ALS men in de gemeenschappen van het Verbond zich over het praktische humanisme de vraag stelt: „Is dit iets voor ons?” dan antwoorden wij nu: „het Verbond moet dit zien als zijn centrale taak, als een opdracht aan allen!”

Ruim drie jaar geleden begon Schonk als geestelijk raadsman zijn werk in de arbeiderskampen. Thans zijn daar meer dan twintig raadslieden werkzaam!

Een jaar later ontstonden de humanistische bureaux voor levens- en gezinsmoeilijkheden — ook daaraan is een aantal raadslieden werkzaam. Er zijn raadslieden voor het militaire werk en plaatselijke geestelijke raadslieden en nu is een centraal geestelijk raadsman zijn taak in het Verbond begonnen.

„Is er nu eigenlijk,” zal menig lid zich afvragen, „behoefte aan deze raadslieden in onze kring? Zou het niet voldoende zijn als we er in slaagden van onze gemeenschappen werkelijke gemeenschappen te maken?”

Zonder twijfel zou dit uitermate zijn toe te juichen. Maar het werk van een geestelijk raadsman omvat nog iets anders dan de vriendendienst, die men elkander kan bewijzen, hoezeer ook de daaraan ten grondslag liggende sympathie en toewijding wezenlijke elementen van geestelijke verzorging zijn.

VOOR de geestelijke raadsman is de benadering van en de steun aan de medemens een professionele zaak, waarbij hij zijn levenservaring, de warmte van zijn persoonlijkheid en de rijpheid van zijn inzicht, maar bovenal zijn kundigheid als helper zal inzetten.

Het gaat er immers bij humanistische geestelijke verzorging vooral om de mens weer „op eigen benen te zetten”, hem zover te brengen dat hij zelf zijn moeilijkheden weer aankan en een eigen plaats

heeft veroverd in de situatie, die voor hem nu eenmaal geldt. Dit is niet altijd gemakkelijk. Om iemand werkelijk te helpen in die zin, moet men over kennis en ervaring beschikken, welke een geestelijk raadsman zich heeft verworven (en nog dagelijks verwerft!). Grondslag van dit alles is de humanistische menswaardering. Gehanteerd door de geestelijke raadsman tezamen met zijn vakkennis omtrent de wijze, waarop mensen het beste kunnen worden geholpen, door het „gewone lid” naast zijn intuïtie in de tussen-menselijke verhoudingen.

„Is nu tòch,” zal wellicht die voorzitter van straks vragen, „dit praktisch humanisme niet juist iets voor gespecialiseerde raadslieden? Laten we niet gaan liefhebben op moeilijke terreinen!”

Wel, met deze uitspraak zal iedereen het eens zijn. Liefhebbers in geestelijke verzorging is een uiterst gevaarlijke zaak. Maar onze geestelijke raadslieden zullen hun werk slechts goed kunnen doen als zij in het Verbond een open oor en oog vinden en groepen leden, die zich met toewijding b.v. op ziekenhuisbezoek en bejaardenzorg toelagen. Als echte gemeenschappen haar taak als kernen in de buitenkerkelijke groepering meer en meer gaan vervullen.

VOOR de leden van het Verbond ligt zeer veel werk in de geestelijke verzorging, waarbij de raadsman de centrale plaats inneemt. Er zal over de facetten van dit werk herhaaldelijk in „Mens en Wereld” worden geschreven. Het zal — en dit is belangrijker! — steeds méér leden en geestverwanten boeien en vasthouden omdat zovelen er zich toe aangetrokken voelen. „Hier zitten we eigenlijk op te wachten” — zei iemand na een bespreking en terecht!

Practisch humanisme is ongetwijfeld „iets voor ons”. Iets voor het Verbond als geheel, iets voor de gemeenschappen apart, iets voor elk individueel lid. Het is tot één van de centrale taken van het Verbond gegroeid, in dit jaar zal het in de gemeenschappen een vertrouwd begrip worden. En het zal voor ontelbare leden een opdracht gaan betekenen.

CURSUS

„GEESTELIJKE VERZORGING”

onder redactie van
Dr. J. P. van Praag.

Bestellingen op postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht of bij de plaatselijke gemeenschappen. Prijs f 2,50.

ALLE DEMON VOORTREFFEL

PATER STOKMAN gelijkt enigszins Goethe's tovenaarsleerling: hij begrijpt niet welke krachten hij wekte met zijn rampzalige motie, die alle door de overheid gesubsidieerde geestelijke verzorging van humanistische zijde op losse schroeven heeft gezet. Hij sprak (verhuld) het vreemde woord „discriminatie” en ziet, de humanistische geesten kwamen in beweging. Nog kregen zij van eigen leiders slechts beperkte bewegingsvrijheid, want slechts drie vergaderingen — in Den Haag, Hengelo en Groningen — werden vorige week georganiseerd om pater Stokman en zijn medestanders duidelijk te maken: „Wij, humanisten, vormen geen strijdorganisaties, maar wij laten onze rechten niet straffeloos aanranden”. Deze protestbeweging kan zich uitbreiden! Drie vergaderingen, 3400 protesterenden, dit moet de confessionele partijen toch wel iets zeggen. Zeventienhonderd mensen vulden de grote zaal van de Haagse „Dierentuin”. Zij kwamen uit Zuid- en Noord-Holland, en Utrecht. Geen oppervlakkig enthousiasme bond hen tezamen, wel ernstige verontwaardiging over de poging van politieke „recht”-erzijde humanisten te degraderen tot tweede-rangs-burgers, die in een „christelijke staat” genoeg moeten nemen met een minderwaardiger positie. Hier — als in Hengelo en Groningen — protesteerden ook christelijken tegen het heilloze streven hunner geloofsgenoten. Hier — als in Hengelo en Groningen — werden deze protesten krachtig en waardig gericht tot hen, die de motie-Stokman in de Tweede Kamer steunden.

DEN

HENGEL Ruim 700 mensen hebben zich in Hengelo gekeerd tegen hen, die de humanistische geestelijke verzorgingsarbeid in eerste instantie op een uiterst smalle basis trachten terug te duwen en misschien wel geheel uit het Nederlandse volksleven willen verdringen. Ds J. van Rossum wilde geen strijd zien tussen christendom en humanisme. Daarom achtte hij het noodzakelijk dat juist ook van kerkelijke zijde werd geprotesteerd tegen de actie van pater Stokman c.s. „Hoe toch kunnen wij ons Christus denken in een monopolie-positie en onder escorte van de staat?”, vroeg hij hun. Gelijk recht voor de humanistische organisaties eiste hij. De geestelijke raadsman D. Th. F. d'Angremont concludeerde, dat die actie de eerbied voor de menselijke waardigheid dreigt te vernietigen, terwijl de heer D. W. Stork onder luide bijval verklaarde: „Als men ons daartoe dwingt zullen wij weer voor onze vrijheid strijden”. Het Tweede Kamerlid E. Vermeer wees op de taak der humanistische organisaties te trachten buiten-kerkelijken te behoeven voor het afglijden naar een geestelijk nihilisme, dat velen bedreigt. „Het gaat ons niet om zieltjeswinnerij, gelijk men beweert. Het gaat ons er om ons volk geestelijk weerbaar te maken”. Zijns inziens is het noodzakelijk, dat bij deze arbeid christenen en humanisten elkaar vinden, niet elkaar bestrijden. „Wij moeten komen tot eenheid in verscheidenheid”, verklaarde hij met grote nadruk.

STRATIES ZIJN IJK GESLAAGD

N. STUFKENS, lid der Tweede Kamer, bekende figuur in de Ned. Hervormde Kerk, toonde zich „huiverig over de wijze, waarop mede-christenen op politiek terrein strijd voeren tegen humanisme”. De actie der katholieke Kamerleden kwalificeerde hij als een „guerilla, gevoerd onder de krankzinnigste omstandigheden”. Hij verweet rooms-katholieken en grote groepen protestanten bij de geestelijke verzorging voor zichzelf het woord „apostolaat” op te eisen, terwijl zij de geestelijke arbeid der humanisten trachten af te doen met de denigrerende term „propaganda”. De verontrusting in humanistische kring uitte dr J. P. van Praag het scherpst. „Als er in deze zogenaamde christelijke staat geen geestelijke verzorging van buiten-kerkelijken meer mogelijk is, dan is de democratie ernstig in 't geding, dan worden humanisten gedwongen tot een heilloze strijd voor hun burgerrechten”. Het Eerste Kamerlid mr W. C. Wende-
laar, humanist doch geen lid van het H.V., maakte Voltaire's woorden tot de zijne: „Ik ben het niet met U eens, maar zal voor Uw recht het niet met mij eens te zijn strijden tot mijn dood” en C. H. Schonk, geestelijk raadsman in de arbeiderskampen — die de noden daar het beste kent — toonde met enkele voorbeelden overduidelijk aan, dat er op zijn werkterrein een zeer grote behoefte is aan humanistische geestelijke arbeid.

HAAG

„Wilt gij, pater Stokman, al deze in nood verkerenden geestelijk laten verkommeren, alleen omdat zij niet van godsdienstige zorg zijn gediend?” riep hij uit.

Uit alle delen van 't Noorden, waren humanisten en andersdenkenden in „De Harmonie” samengestroomd om voor de vrijheid van geestelijke verzorging te demonstreren. Prof. dr. H. de Vos, uitdrukkelijk als orthodox-protestant sprekend, begroette het H.V. als bondgenoot in de strijd voor geestelijke vrijheid. „Het werkt mee geestelijke inhoud te geven aan het leven der massa”, zei hij. Grote bijval betuigden de 1000 demonstranten aan ds Munters' weigering „het zo Nederlands aandoende bordje „Verboden toegang” voor de humanistische geestelijke verzorging (ook volgens hem wat anders dan godsdienstige) te plaatsen”. Mr Waslander concludeerde, dat de overheid geen beslissingen voor haar onderdanen kan nemen, dat het verwerven van een levensovertuiging een persoonlijke zaak is. Mr Stempels toonde aan, dat het geldend recht in Nederland vrijheid van godsdienst en anderssoortige overtuiging garandeert. H. Lips, geestelijk raadsman van het Humanistisch Thuisfront, stelde duidelijk dat er wel degelijk grote behoefte is aan geestelijke verzorging. „Waar maken de confessionele partijen zich anders zo druk over?”, riep hij uit. Zijn verzoek aan tegenstanders en regering de achterstand van de humanistische geestelijke verzorging, „dit onrecht!” zo spoedig mogelijk te doen inhalen was kennelijk allen uit het hart gegrepen. Een kwartet van de Groninger Orkest Vereniging speelde goede muziek.

GRONINGEN

HET ONTSTAAN VAN DE MENS (4)

ALS wij het fossiel materiaal overzien der laatste 30 miljoen jaren, en daarin de verschillende types vergelijken die in de tijd op elkander gevolgd zijn, en die, vertrekkende van de kleine mensapen van het Gibbon-type, over de grote mensapen, de Zuid-Afrikaanse Plesianthropen en de Javaanse Pithecanthropen leiden tot de Neanderthaler en tenslotte tot de moderne mens, dan kunnen wij daarin enkele grote lijnen ontdekken van geleidelijke omvorming, die alle een rol hebben gespeeld in de menswording.

Daar is ten eerste het verschijnsel van de reuzengroei. Als wij de lijn trekken van de kleine insectenetertjes, over de halfapen, de apen en de eerste mensapen naar de latere vormen van deze groep, dan zien wij dat geleidelijk groter worden der dieren, naarmate de tijd vordert en de evoluerende wereld van het levende nader komt tot onze moderne tijden. De grote mensapen behoren tot de reuzen van deze wereld. Zij zijn niet alleen! Want waar we ook zien, waar we ook het fossiele materiaal onderzoeken, overal in de gehele groep der Zoogdieren, vinden wij ditzelfde verschijnsel terug: of men nu de evolutie volgt van de roofdieren vanaf hun eerste ontstaan, 60 miljoen jaar geleden, tot nu, of die van de hoefdieren, zelfs die van de olifanten, overal vinden we in den beginne kleine diertjes, die in de loop van miljoenen jaren groeien in gestalte.

OK de mens behoort tot de groten van deze wereld; maar in dat groot zijn zit niets exclusief menselijks; in alle zoogdiergroepen zijn reuzen ontstaan. Wij weten dat aan de basis daarvan een hormonaal verschijnsel ligt, dat een door de hypofyse afgescheiden hormoon verantwoordelijk is voor de groei. De hypofyse is een klein, maar buitengewoon belangrijk kliertje aan de basis der hersenen. Daarom zij in al die zoogdiergroepen bij sommige individuen meer groeihormoon ging produceren, daarvan weten wij nog niets: wij kunnen het enkel vaststellen.

Daar is in de tweede plaats het verschijnsel van de hersengroei. De grote ontwikkeling der hersenen bij de mens lijkt wel het menselijk kenmerk bij uitstek te zijn. Maar als wij dat verschijnsel wat van naderbij bekijken, dan blijkt ook daar, dat alle zoogdiergroepen in de loop der tijden sterke hersengroei vertonen.

Bijzonder duidelijk wordt 't als we bij de kruipdieren gaan zien. Zelfs de bioloog staat nog telkenmale verbaasd als hij in de schedel van een krokodil gaat zoeken naar de hersenholte, helemaal achteraan in de schedel. Het is bijna niet te geloven dat zo kleine hersenen aan zulk een groot dier leiding kunnen geven.

Uit kruipdieren hebben zich de vogels en de zoogdieren ontwikkeld, totaal onaf-

hankelijk van elkaar. De eerste fossiele vogels hadden nog zeer kleine reptielen-hersenen. Als we evengrote, moderne vogels daarmede vergelijken, dan zien wij dat hun hersenen verscheidene malen volumineuzer geworden zijn. Hetzelfde vinden wij bij de zoogdieren. De eerste zoogdier-tjes hadden hersenen van geringe omvang. De spitsmuisjes staan nog altijd op die trap. Maar bij de andere zoogdieren, in alle groepen, groeiden de hersenen.

DE groei heeft niets te zien met de lichaamsgroei, met de reuzengroei die we hiervoor bespraken. Wel neemt de grootte der hersenen toe met de lichaams-grootte, zowel bij eenzelfde soort als bij zeer verwante soorten. Maar die toename blijkt in grote trekken rechtstreeks evenredig te zijn met de groei der oppervlakte, niet met die van het gewicht.

U weet dat bij een groeiend lichaam, bij verdubbeling der lineaire afmetingen, het oppervlak viermaal, en het volume achtmaal groter wordt. Bij een dier dat

door
Prof. dr L. de Koninck

achtmaal zo zwaar is als een ander, zouden bijgevolg oppervlak en hersenen slechts viermaal zo groot, en de lineaire afmetingen (lengte, breedte, diepte) tweemaal zo groot zijn. Neem b.v. een Gibbon, en verdubbel al zijn maten: dan wordt hij zo groot als een mens, met een vergelijkbaar gewicht. Zijn oppervlak zou viermaal, zijn gewicht achtmaal zo groot zijn als de oorspronkelijke waarden. De hersenen, waarvan de groei rechtstreeks evenredig is met die van het oppervlak van het dier, zouden bij de 400 gram wegen, wat overeenkomt met wat we bij de grote mensapen vinden.

De evolutieve hersengroei waarop we doelen is iets geheel anders. Dubois, de Amsterdamse anatoom-paleontoloog, vergeleek de hersengewichten van een fossiele voorloper van de lama van ongeveer tien miljoen jaar geleden, *Procamelus gracilis*, en dat van een recente lama: bij deze laatste was het gewicht der grote hersenen tweemaal zo groot als dat van zijn voorloper, niettegenstaande het feit dat beide dieren even groot en even zwaar waren.

OF neem twee kleine, Zuid-Amerikaanse breedneusaapjes, b.v. een van de groep der Oestiti of zijde-aapjes en een doodshoofd-aapje (zie Verkade-album van Portielje: Apen en Hoefdieren in Artis, plaatjes 1-3), en kies ze zo dat het lichaam even groot is. In het schedeltje zijn de tanden, uitgezonderd de hoektanden, en de kaken en jukbogen even groot, maar de hersenen van het doodshoofdaapje zijn

dubbel zo groot als die van het zijde-aapje. De kleinste tanden gaan samen met de grootste hersenen, de grootste tanden met de kleinste hersenen. Zulke voorbeelden zouden we bij recente en bij fossiele dieren bij de vleet kunnen vinden.

De hersenen bestaan uit vijf verschillende, op elkaar volgende delen; vanaf het ruggemerg vertrekkend krijgen we eerst het verlengde merg, dan de kleine hersenen, vervolgens de midden- en de tussen-hersenen, tenslotte de voorhersenen of grote hersenen. De vier eerstgenoemde afdelingen blijven merkwaardig constant in volume: de grote hersenen daarentegen vertonen dat verschijnsel van verdubbeling waarvan hierboven een paar voorbeelden werden gegeven.

Resumerend krijgen wij het volgend overzicht: van de recente zoogdieren hebben de spitsmuizen de kleinste hersenen. Door middel van de oppervlakte-volume-regel kunnen wij nu uitrekenen hoe groot de hersenen zouden zijn van de spitsmuis als zij zo groot was, laat ons zeggen als een hond, of omgekeerd hoe groot de hersenen nog zouden zijn van een hondje dat niet groter ware dan een spitsmuis. Dan krijgen we vergelijkbare cijfers.

Andere insectenetters, als de mol en de egel, blijken dan tweemaal zo grote voorhersenen te bezitten als de spitsmuis; de boomspitsmuis van Zuid-Oost Azië, *Tupaia*, heeft grote hersenen die tweemaal zo volumineus zijn als die van de egel, en viermaal groter dan die van onze spitsmuis.

De civetkatten, de primitiefste der recente roofdieren, staan op dezelfde hoogte als de boomspitsmuizen, wat betreft de ontwikkeling der grote hersenen; maar bij de honden zijn de hersenen dubbel zo groot en bijgevolg achtmaal groter dan bij de spitsmuis, bij vergelijkbare lichaamsgewichten. Herten, koeien en paarden hebben grote hersenen die op dezelfde hoogte van ontwikkeling staan als die van de honden en de katachtigen, terwijl de mensapen, de hondsapen en de olifanten, daarmee vergeleken, een nieuwe verdubbeling van de grote hersenen vertonen, die bijgevolg zestien maal zo zwaar zijn als die van de spitsmuis.

Geen recent levend wezen heeft hersenen die twee en dertig maal groter zijn, bij gelijke lichaamsgrootte, dan die van de spitsmuis; maar de Javaanse aapmens, de *Pithecanthropus*, had hersenen, tweemaal zo zwaar als die van de grote mensapen, en stond dus op die trap van ontwikkeling.

De Neanderthaler en de moderne mens hebben grote hersenen die viermaal zo zwaar zijn als die van de grote mensapen, vier en zestig maal zo zwaar als die van een mensgrote spitsmuis.

(Wordt vervolgd).

IK denk er ZO over

RATIONALISME EN RELIGIE

„Dat is heerlijk!” riepen de dames, „Ja, Amelie, je moet zingen en spelen.”

„Ja maar, weet je wat,” zei Dolf, „ik zal ook zingen, hoor je. Ik ken heerlijke liedjes. — Amelie je moet het niet te veel op de maan gooien, hoor!”

Amelie zuchtte over haar broeders ongevoelig hart.

(Hildebrand, „Camera Obscura”)

IN het Decembern timer van dit blad betoogde ik, dat de van humanistische zijde aangeprezen religie voor velen onaanvaardbaar is. De strekking van mijn betoog zou in twee vragen zijn samen te vatten. Tot de religieuze naturen de vraag: „Kan het niet een beetje minder?” En tot H.B. en redactie de vraag: „Wilt u er s.v.p. rekening mee houden dat er ook leden zijn, die wat steviger kost wensen?”

Tot mijn ontsteltenis plaatste de redactie mijn artikel met een (bijna verontschuldigend) bovenschrift, waarin een hoogstaande discussie uitgelokt werd. Ik heb helemaal geen behoefte aan een discussie. Bestrijders, die in M. en W. van 23 Januari aan het woord kwamen, herhaalden slechts wat ik had afgewezen. Op hun betoog wens ik niet in te gaan, zelfs niet op de beweringen van de groot-inquisiteur Clemens uit Oss, hoe verleidelijk het ook moge zijn een dergelijke ketterjager zijn deel te geven.

Beter heeft dr Prins de zaak begrepen. Terecht beschouwde hij mijn stuk als een cri-de-coeur, waarmee hij niets kon beginnen. Ik voeg er voor alle zekerheid aan toe: even weinig als ik met zijn betoog. Maar ik waardeer het in dr Prins dat hij verklaard heeft, het H.V. niet in een bepaalde richting te willen dringen, doch de voorkeur te geven aan veelzijdigheid. Dit zijn geruststellende woorden.

MAAR genoeg over mijn bestrijders: hun Mopvattingen kende ik al, lang voordat er een H.V. bestond. Zij interesseren mij weinig, en ik laat de mensen gaarne hun voorkeur. Van veel meer belang is het feit, dat ik onverwacht massa's bijvalsbevestigingen ontvangen heb. De medestander uit zich meestal niet, dat laat hij aan de tegenstander over; maar ik blijf iets te hebben aangesneden, dat velen uit het hart gegrepen was. En onder die velen bevonden zich zelfs oprichters en oud-H.B.-leden van het Verbond. Voor sommigen zegt dit natuurlijk niets, anderen moge het te denken geven. Voorts is mij gebleken, dat mijn stukje — hoe spontaan en slordig ook neergeschreven — een opluchting betekende voor mensen, die zich in het H.V. hoogst onbehaaglijk gingen voelen en reeds het plan hadden, hun lidmaatschap op te zeggen. Daarom wil ik met klem opkomen

voor de rationalistische stroming onder onze leden, dus voor diegenen die niets voelen voor wat de humanist De Kadt eens noemde „de firma Hogere, Eeuwigheid & Co.”

Men zal nu zeggen dat ik tegen windmolens vecht, en dat niemand (afgezien van enkele ketterjagers) het belang van het rationalistisch humanisme ontkent. En hiermee zal men de zaak als afgedaan beschouwen. Maar zo eenvoudig is het niet, want het kan evenmin worden ontkend, dat deze richting in het H.V. niet voldoende aan haar trek komt, hetgeen een gevoel van onbehagen heeft gewekt. Bovendien blijven velen hierdoor buiten onze rijen. En nu moet ik toch nog iets opmerken over de heer Clemens' ervaringen met de Osse intellectuelen, die het blijkbaar prettig vinden dat er in het H.V. steeds meer te „belevens” valt. Mijn ervaring met intellectuelen is nu juist, dat zij niet zelden op meewarige toon over het H.V. spreken vanwege die belevingsdrang. En dit gaat mij zeer aan het hart.

IN „Vrij Nederland” van 12 Dec. j.l. werd het boekje „Humanisme en Religie” besproken, en de recensent merkte daarbij op: „Indien nu ook nog eens een uitgave tot stand komt, waarin de anti- of a-religieuze naturen aan het woord komen, zal een eerste totaalindruk mogelijk zijn, die tot vergelijking, typering en beoordeling uitnodigt. Nu wordt men bij lezing voorschans getroffen door de grote verwantschap van het hier gebodene met gedachten en argumenten, zoals die leven in vrijzinnig-godsdienstige kring van een meer links type.” Deze suggestie tot publicatie van een boekje met essays van de andere richting moge ter harte genomen worden; er zijn in ons kader medewerkers genoeg te vinden.

De vaak gesignaleerde ontkerstening van het volk is niet uitsluitend toe te schrijven aan de tot voor kort van weinig sociaal gevoel getuigende instelling der kerken. De moderne tijd bracht mee, dat men de levensvreugde koos en zich van de zalvende predikanten afwendde. Wanneer wij nu het christendom hebben afgeschaft, dan is dat nog geen reden om de wijding en de zalving aan te houden. Daarom zouden velen onder ons graag wat minder van deze waren voor ons geld willen ontvangen, en wat meer nuchter realisme. Zijn wij daarmee Dageraads-mensen geworden? Wij erkennen met dankbaarheid het baanbrekende werk, dat de vrijdenkers van Jung-huhn. Van Vloten en Multatuli af tot Leo Polak en Constandse toe gedaan hebben, want zonder hen zouden wij eenvoudig niet denkbaar zijn, doch wij aarzelen niet

nieuwe wegen in te slaan waar de Dageraad onmiskenbaar verstarde. Dat deze nieuwe wegen naar de religie voeren is een bewering, die niet ieder zich laat aanpraten.

JUIST thans, nu kerkelijken ons de strijd opdringen, is het zaak dat alle onkerkelijken achter ons kunnen staan. Er zijn in het H.V. geen twee richtingen: de woorden rationalisme en religie duiden op uitersten. Het gaat echter niet aan, het bestaan van één daarvan te negeren; dit schaadt de zaak van het humanisme, en houdt vele humanisten buiten de deur.

DR G. W. HUYGENS

Redelijk denken primair

Dezelfde zorg, die Huygens tot spreken bracht, vervult mij bij het lezen van diverse beschouwingen in „Humanisme en religie”. Niet dat ik veronderstel dat de schrijvers slechte bedoelingen hebben ten aanzien van het Humanistisch Verbond, maar wel omdat ik hier een kloof in voelen en denken tussen hen en mij bespeur, die zo diep is dat ik niet meer weet hoe hen te bereiken. Er doemt dan een schrikbeeld op van een H.V., waarin naast elkaar twee groepen leven, die niets dan de naam gemeen hebben. Ik zocht in het genoemde boekje naar het humanisme en heb het er niet in gevonden, noch in verband met het historische beeld, dat het humanisme oplevert, noch in verband met wat zich tegenwoordig onder deze naam voordoet. Tenslotte, wanneer in de mystiek-religieuze beleving het primaat hoogste gezag van de kritische zelfbezinning is weggevalen, is naar mijn overtuiging het hek van de dam en zie ik alleen maar gevaar. Het gaat daarbij voor mij om „primaat”, want met de stelling dat het emotionele, intuïtieve enorme waarde en betekenis heeft in het leven, trapt men slechts open deuren in. Ik geloof dat ieder mens er goed aan doet op een of andere manier zijn emotionele behoeften te bevredigen, doch ik meen dat humanisme een zinledig begrip wordt, wanneer aan het redelijke denken niet de eerste plaats wordt gegeven, die dit denken in het humanisme van alle eeuwen steeds bezeten heeft.

V. W. D. SCHENK.

MENS EN WERELD

Verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: H. Bonger. Redactie-secretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie: Bleyenburgerstraat 1, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro: 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— p. regel. Abonnementsprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,— p. jaar, voor niet-leden f 5,—. Buitenland f 6,—. Losse nummers: f 0.20.

Hier zijn dan de plannen die wij hebben voor de aanstaande zomervacantie.

Er is weer voor elk wat wils. Als vandoord de *familiekampen*, ook dit jaar weer in „De Ark” bestemd voor hen die er een week met het hele gezin uit willen, waarbij voor de kinderen overdag kinderleiding aanwezig is.

De grote kamers in de koepel zullen worden veranderd, er komen nu wat kleinere kamers bij, zodat er ook voor de kleinere gezinnen meer gelegenheid is om een eigen slaapkamer te krijgen.

Ook dit jaar weer voor ieder gezin een eigen kamer, tenzij U bericht krijgt dat dit niet meer zal gaan. Wie het eerst komt, het eerst maalt, dus een spoedige opgave is zeker gewenst.

ACTIEVE JONGEMAN

29 j., met brede alg. ontw., en speciale kennis op Soc. Paedagogisch gebied, moderne talen goed beheersend, zoekt een andere betrekking. Heeft jarenlange ervaring in Loonadministratie, Personeelszaken en Uitvoering Sociale Wetgeving. Zag zich gaarne geplaatst als assistent v. Personeelchef, functionaris bij Sociale Inst. o.d. Br. onder no. Feb 2.

Wat leeft er onder de jongeren?

DE LIBERTIJN

maandblad voor jongeren
uitgave: humanistische jongeren gemeenschap

abonn.: f 1.50 per jaar

Redactie-secretariaat: Willaertstr. 12 III, Amsterdam Zuid I.

Betalingen: postrekening 58.48.02 t.n.v. penningmeester H.J.G., Amsterdam.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel „Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS, Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

Er komen drie familiekampen, van 24—31 Juli, 31 Juli—7 Augustus, 7—14 Augustus.

De prijzen zijn dezelfde van vorig jaar: kinderen jonger dan 1 jaar gratis
kinderen van 1 t.m. 5 jaar f 17.50
kinderen van 6 t.m. 11 jaar f 25.—
ouderen f 36.—

Bedoeld is de leeftijd van het kind op het ogenblik dat het kamp begint.

Bij de opgaven vermelden: aan welk kamp men wenst deel te nemen, aantal deelnemers, man of vrouw, van de kinderen bovendien de voornaam en de geboortedata.

Het *familietentenkamp* kon vorig jaar niet doorgaan door gebrek aan deelnemers. Wij willen dit jaar toch weer trachten een dergelijke kamp te organiseren, vooral daar het ons mogelijk is deze keer met bijzonder lage prijzen te komen. Voorwaarde voor het doorgaan is echter dat wij op 1 Mei voldoende deelnemers hebben. Dit kamp is heel eenvoudig van opzet. Ieder gezin krijgt een eigen tent, met grondzeil en matrassen. Verder is er een

conversatietent met banken en tafels, waarin bij slecht weer wordt gegeten en waar men eventueel de avonden kan doorbrengen. Er is géén afzonderlijke kinderleiding; het koken gebeurt door de deelnemers gezamenlijk. Het kamp wordt gehouden op het kampeerterrein „Liederholt” in Beekbergen, van 31 Juli—7 Augustus: Prijs:

kinderen t.m. 11 jaar f 17.50
ouderen f 20.50

De *kinderkampen* worden dit jaar, evenals het familietentenkamp, gehouden op het kampeerterrein „Liederholt” in Beekbergen, onder uitstekende leiding.

De kinderen slapen in tenten op strozakken op houten vlonders; voor de goede voeding wordt zorg gedragen.

Er komen twee kinderkampen, voor kinderen van 7 t.m. 13 jaar, en wel van 31 Juli—7 Augustus, leiding de heer en mevr. Polderman, van 7—14 Augustus, leiding de heer en mevr. Weggelaar. Prijs f 24,— per persoon.

U kunt zich reeds opgeven bij het Centraal Bureau, Bleijenburgstraat 1, Utrecht, postrekening 304960, waar ook inlichtingen verkrijgbaar zijn.

ZOMERSCHOOL

Van 1—7 Augustus in de Int. School voor Wijsbegeerte, Amersfoort, o.l.v. prof. dr. J. Clay en D. Th. F. d'Angremont. Onderwerp: „Ontmoeting der levensovertuigingen” (Wat ons bindt en scheidt). Kosten: f 42,50 p.p., alles inbegrepen.

Schriftelijke studie in de

WIJSBEGEERTE

Gratis prospectus: „Universitas”, P. C. Hooftlaan 55, Zeist.

Gevr. voor Engeland als hulp in de huish.

BEN MEISJE

boven 18 j. in gezin met 2 kinderen.
Brieven te richten aan: M. Peetoom, Westfriesdijk 50, Wink.

STICHTING HUMANITAS HENGELLO (O.)

Secretariaat: van Ostadestraat 35

Wij vragen

EEN ECHTPAAR

als conciërge-verzorgster voor het nieuwe complex van 78 woningen voor bejaarden. Sollicitaties uitsluitend schriftelijk aan het secretariaat.

STICHTING HUMANITAS HENGELLO (O.)

Secretariaat: van Ostadestraat 35

Voor bejaarden, ook voor alleenwonenden hebben wij nog enkele in aanbouw zijnde

WONINGEN TE HUUR

Inhoud: woonkamer, één of twee slaapkamers, keuken en bergruimte.
Huurprijs: f 5,50 à f 6,— per week, plus een bijslag voor sociale verzorging.
Gegadigden kunnen zich tot 15 Maart a.s. uitsluitend schriftelijk melden.

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie f 3.— per jaar. De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

**Alle gewenste inlichtingen: Hoofdkantoor
Riouwstr. 186, Tel. 554797, 'S-GRAVENHAGE.**